21 Ιουλίου 2015

Διαχείριση του ελεύθερου χρόνου: Ψυχαγωγία και Διασκέδαση

/ Γενικά Θέματα

Φωτο:clickatlife.gr

Του Θανάση Μουσόπουλου

Οι μεσογειακοί λαοί, το καλοκαίρι, ιδίως, από τα αρχαία ακόμη χρόνια, συνηθίζουν να οργανώνουν σε ανοικτούς χώρους εκδηλώσεις που βαφτίζονται “πολιτιστικές”. Έχω τη γνώμη ότι, αν δεν διευκρινίσουμε τι είναι ψυχαγωγία και τι διασκέδαση, πολλές από τις εκδηλώσεις αυτές πολύ απέχουν από το να θεωρηθούν πολιτιστικές. Επίσης φρονώ ότι χρήσιμο είναι να συνδέσουμε το όλον πρόβλημα με την έννοια του ελεύθερου χρόνου, απόπου θα ξεκινήσουμε να ξεδιπλώνουμε τον προβληματισμό μας.

*Θα στηριχθούμε στο άρθρο “Κοινωνιολογία του ελεύθερου χρόνου” του Michel Cornic.

Ο όρος “ελεύθερος χρόνος” (ε.χ.) καλύπτει όλες τις δραστηριότητες στις οποίες επιδίδεται ο άνθρωπος μετά την εργασία του, περιλαμβάνει με άλλα λόγια τα πάντα.

Για τη μεγάλη πλειοψηφία των ανθρώπων ουσιαστικά η εργασία είναι που αποτελεί τον άξονα γύρω από τον οποίο οργανώνεται η ζωή. Έτσι οι δραστηριότητες του ε.χ. δεν είναι δυνατό να γίνουν κατανοητές παρά σε αντίθεση με την εργασία. Ό,τι αρνητικό προκαλεί η εργασία φιλοδοξούμε να το αντιμετωπίζει ο ε.χ.

Σύμφωνα με τον Joffre Dumazedıer, που σε έργα του καταπιάνεται με τον “πολιτισμό του ελεύθερου χρόνου”, τρεις είναι οι λειτουργίες του ε.χ. : ανάπαψη, ψυχαγωγία, δυνατότητες για την ανάπτυξη της προσωπικότητας. Και σημειώνει ο M. Cornic σχετικά : “Πώς λοιπόν να μην παρατηρήσει κανείς ότι ο ελεύθερος χρόνος πρέπει να ξεκουράζει τον άνθρωπο, επειδή ακριβώς η εργασία είναι πηγή κοπώσεως. Ότι πρέπει να διασκεδάζει τον άνθρωπο επειδή η εργασία στην πραγματικότητα είναι φορτική και ανιαρή, ότι τέλος πρέπει να δίνει τις δυνατότητες για την ανάπτυξη της προσωπικότητος, επειδή για τη μεγάλη πλειοψηφία των ανθρώπων η εργασία είναι που φτωχαίνει την προσωπικότητά τους και αποτελεί φρένο στην ανάπτυξή τους;”.

Κάποια σχόλια και διευκρινίσεις σ’ αυτό το σημείο είναι απαραίτητα. Η σύγχρονη εργασία κατά γενική ομολογία δε συμβάλλει στην ικανοποιητική ανάπτυξη των εργαζομένων. Όπως και να έχουν τα πράγματα, περισσότερο επηρεάζει τη διαμόρφωση και τη δόμηση της προσωπικότητας η εργασία και όχι ο ελεύθερος χρόνος. Ο ε.χ. παρουσιάζεται σαν ανταμοιβή για την εργασία του, σαν κάτι που είναι το μόνο που επιτρέπει στα άτομα να ζήσουν την “πραγματική τους ζωή”.

Ο ρόλος και η μορφή του ε.χ. μεταβάλλονται ανάλογα με την κοινωνική κατηγορία στην οποία ανήκουν οι άνθρωποι. Αλλιώς λειτουργεί και αλλιώς την εισπράττει κάθε κοινωνικό περιβάλλον. Οι αγρότες που ασχολούνται με την αγροτική ζωή συστηματικά – οι γεωργοί, οι κτηνοτρόφοι, οι αλιείς – δεν μπορούν να χωρίσουν τη ζωή τους στα δύο: χρόνος εργασίας και ελεύθερος χρόνος. Οι εργάτες κυρίως ενδιαφέρονται για την αύξηση των εισοδημάτων και τη βελτίωση συνθηκών εργασίας και ζωής.

Τα οικονομικά προβλήματα των τελευταίων δεκαετιών οδηγούν όλες τις ομάδες των εργαζομένων σε άλλες προτεραιότητες και σε διαφορετική ιεράρχηση των αξιών της ζωής. Ο οικονομικός φραγμός είναι ένας από τους πιο σκληρούς φραγμούς. Οι βασικές ανάγκες – διατροφής, ένδυσης, κατοικίας – είναι ανάγκες που πρέπει πρώτα από όλα να ικανοποιηθούν. Ο τρόπος αξιοποίησης του ε.χ.

βρίσκεται πολύ χαμηλά ανάμεσα στις βασικές ανάγκες της ζωής.

Η ρουτίνα και η μονοτονία της εργασίας, το σύστημα της αλυσίδας, κάνει ώστε οι εργαζόμενοι να νιώθουν μόνιμα κουρασμένοι. Είναι περισσότερο ψυχική παρά φυσική κούραση. Ο ύπνος, ακόμα και όταν δεν είναι ταραγμένος, δεν την ελαφρώνει. Κοιμάται κουρασμένος, και έτσι ξυπνά. Είναι το τίμημα ζωής που δημιουργεί ο 'τεχνικός πολιτισμός' μέσα στον οποίο ζούμε. Οι μόνιμες προσπάθειες που απαιτούνται από τον άνθρωπο για να αντιμετωπίσει τα καθημερινά προβλήματα τον οδηγούν στην εξάντληση. Μια ψυχική κόπωση που δεν αντιμετωπίζεται με τον ύπνο και την ανάπαυση.

Πιο καλά και από την παύση κάθε δραστηριότητας η απλή αλλαγή της μπορεί να οδηγήσει στην πιο επιζητούμενη ξεκούραση. Η ερασιτεχνική ασχολία με κάποιον τομέα, μπορεί να σε αναπαύσει, να σε ξεκουράσει. Το άτομο που ασχολείται με το μαστόρεμα δεν υποτάσσεται σε κανένα χρονικό περιορισμό ή σε κανένα ρυθμό εργασίας που του επιβάλλεται από έξω. Διαθέτει το χρόνο του, αισθάνεται να ζει σε ένα ρυθμό που το ίδιο τον εξουσιάζει. Αυτή η ρήξη με τον ρυθμό αποτελεί ισχυρόν παράγοντα ψυχικής ισορροπίας. Η αίσθηση του χρόνου στην εργασία και στον ελεύθερο χρόνο μεταβάλλεται.

Η ψυχαγωγία μπορεί να αποτελέσει απάντηση στην πλήξη που προκαλεί η εργασία. Οι δραστηριότητες της ψυχαγωγίας βρίσκονται έξω από τα πλαίσια των επαγγελματικών, οικογενειακών και κοινωνικών υποχρεώσεων. Έχουν χαρακτήρα δώρου, αφιλοκέρδειας και προϋποθέτουν την αυτόβουλη διάθεση. Τα συλλογκά παιχνίδια, οι αθλητικές εκδηλώσεις, αγώνες ποδοσφαίρου και άλλων αθλοπαιδιών μπορούν να θεωρηθούν μορφές ψυχαγωγίας. Όταν όμως επικρατεί ο οικονομικός παράγοντας δύσκολα μπορούμε να τα κατατάξουμε στα αφιλοκερδή παιχνίδια.

Οι διακοπές, τα ταξίδια και ο τουρισμός δεν έχουν πάντοτε ως αποτέλεσμα την ανάπαυση. Όταν κινείσαι σε άλλο τόπο, έρχεσαι σε επαφή με τη φύση, με ανθρώπους και τις συνήθειές τους. Όλα αυτά αποτελούν σημαντικό παράγοντα ψυχικής ισορροπίας. Όταν τα ταξίδια και οι εκδρομές οργανώνονται από εξειδικευμένους οργανισμούς, τουριστικές εταιρείες και ταξιδιωτικά γραφεία, έχουμε χαρακτηριστικό παράδειγμα εμπορευματοποίησης του ελεύθερου χρόνου.

Λίγο πολύ περιορίζεται η προσωπική έκφραση και δημιουργικότητα και αφήνεται ελεύθερη κάθε καταναλωτική δραστηριότητα. Όλα αυτά είναι αμφίβολη φυγή, νόθη ψυχαγωγία όπως λέγει ο Ε.Π.Παπανούτσος.

Αναμφίβολα 'ο άνθρωπος πλουτίζεται με την ποσότητα και την ποιότητα των ανταλλαγών που έχει με τον κόσμο που τον περιστοιχίζει', μ' άλλα λόγια ο

άνθρωπος σε σχέση με την κοινωνία αξιοποιεί τον ελεύθερο χρόνο του. Αν το άτομο τίθεται στο περιθώριο της κοινωνίας, τότε συνήθως απομονώνεται περισσότερο και αλλοτριώνεται. Για να κατακτήσει ο άνθρωπος την καλλιέργεια και τον πολιτισμό, πρέπει πρώτα να αποκτήσει συνείδηση για την κοινωνία που μέσα σ' αυτή ζει, για τη θέση που κατέχει μέσα σ' αυτή, για το ρόλο που διαδραματίζει σ' αυτή. Έξω από την κοινωνική δραστηριότητα και τη συμμετοχή, είναι αδύνατο να ριζοβολήσει η παιδεία (culture).

Η παραδοσιακή εικόνα του μαθητή που βγαίνει από το σχολείο εφοδιασμένος με τη γνώση έχει ξεπεραστεί. Το ίδιο έχει ξεπεραστεί η παλιά εικόνα του καλού επαγγέλματος που πάνω του μπορείς να βασιστείς μια ολόκληρη ζωή. Τα μέσα επικοινωνίας διεισδύουν και στα πιο απόκρυφα μέρη, ενώ για πολλούς είναι η σχεδόν μοναδική πηγή κατατόπισής τους.

Η κοινωνία μας χαρακτηρίζεται από τη μαζική παραγωγή των πολιτισμικών αγαθών. Ενώ παλιότερα η παιδεία ήταν προνόμιο των ειδικών και της ανώτερης τάξης, στα σύγχρονα χρόνια ευνοείται η γέννηση της "κουλτούρας των μαζών", που απευθύνεται σε ευρύτερα στρώματα της κοινωνίας.

Να λάβουμε πάντως υπόψη μας ότι, σύμφωνα με σχετικές έρευνες και στατιστικές, υπάρχει σχέση αλληλεξάρτησης μεταξύ ικανότητας για πολιτιστική δραστηριότητα και μορφωτικού επιπέδου. Υπάρχει βέβαια αλματώδης αύξηση στην παραγωγή και διάδοση του βιβλίου, όμως περισσότερο διαβάζουν όσοι έχουν ανώτερη ή μέση μόρφωση. Ανάλογα στοιχεία έχουμε και για όσους παρακολουθούν θεατρικές παραστάσεις, επισκέπτονται μουσεία.

Είναι κατανοητός ο πρωταρχικός ρόλος του εκπαιδευτικού σύστήματος στην άνοδο του μορφωτικού επιπέδου. Ο Pierre Bourdieux σε μια σημαντική μελέτη του παρατηρεί : "αρκετοί συγγραφείς ισχυρίζονται ότι οι πολιτισμικές αποστάσεις μεταξύ των τάξεων τείνουν να εξαλειφθούν (...) η επιστημονική πείρα επιβεβαιώνει ότι η ιδιοποίηση των πολιτισμικών έργων παραμένει προνόμιο της καλλιεργημένης τάξεως (...) μόνο το σχολείο μπορεί να δημιουργήσει (ή να αναπτύξει ανάλογα με την περίπτωση) την τάση προς την κουλτούρα, ακόμα και τη μη σχολική".

Συνεπώς, ο ελεύθερος χρόνος στην πραγματικότητα ευνοεί εκείνους που έχουν την 'πολιτισμική προδιάθεση' χάρη στο μορφωτικό τους επίπεδο και την κοινωνική τους καταγωγή. Είναι χαρακτηριστικό ότι όταν δημιουργήθηκαν τα λεγόμενα "κέντρα πολιτισμού", δε συνέρρευσε ένα πλατύ κοινό, παρά μόνο όσοι είχαν ικανοποιητικό μορφωτικό επίπεδο. Επίσης, ούτε τα μέσα ενημέρωσης μπορούν να αντικαταστήσουν το σχολείο. Αυτό και μόνο το γεγονός τονίζει τον πρωτεύοντα

ρόλο του σχολείου στην οικοδόμηση του ατόμου και της κοινωνίας.

*Ο Ε.Π.Παπανούτσος σε άρθρο του στην περίφημη "Πρακτική Φιλοσοφία" αναφέρεται στην Ψυχαγωγία, στη θέση της στη ζωη των ανθρώπων και των κοινωνιών, διακρίνει τη γνήσια από τη νόθη ψυχαγωγία και καταλήγει σε συμπεράσματα και προτάσεις. Ανάμεσα στα άλλα αναφέρεται στο πρόβλημα του ελεύθερου χρόνου και στην επίλυσή του. Θα παρακολουθήσουμε το όλο σκεπτικό του, δίνοντας έμφαση στο τελευταίο αυτό σημείο, στην επίλυση του προβλήματος του ελεύθερου χρόνου.

"Δε θα βρούμε κοινότητα ανθρώπων που δεν έχει παραδεχθεί και θεσμοθετήσει την ομαδική διασκέδαση, τις παρενθέσεις της ξεκούρασης και της χαράς μέσα στο αφόρητα κάποτε μονότονο κείμενο του ατομικού και του συλλογικού βίου (...) Αν όχι ο βεβαιότερος, ασφαλώς ο παραστατικότερος δείκτης πολιτισμού μιας κοινότητας ανθρώπων είναι ο τρόπος ψυχαγωγίας της (...) Ο αβρός στους τρόπους και πνευματικά προικισμένος άνθρωπος είναι και στην ψυχαγωγία του εκλεκτικός και διακριτικός – ο βάρβαρος και άξεστος αγαπάει τις διασκεδάσεις που τον αποκτηνώνουν (...) Η νόθη ψυχαγωγία είναι απόπειρα φυγής, επιθυμία απόδρασης από τον κλοιό μιας ζωής που μόνο πληγές μας δίνει και απογοητεύσεις ή που μας έγινε αφόρητη από το αθεράπευτο κενό της. Απόπειρα φυγής, όχι φυγή. Επιθυμία απόδρασης, όχι απόδραση. Γιατί σε λίγο ξαναγυρίζουμε στην αρένα βαρύτερα πληγωμένοι, βρισκόμαστε και πάλι στο πηγάδι μας με μεγαλύτερο άγχος – η απελευθέρωση ήταν ψεύδος, τραγική αυταπάτη (...) Αντίθετα προς τη νόθη η γνήσια ψυχαγωγία ως ανάγκη γεννιέται από τη δύναμη και τη χαρά της ζωής, και εκείνο που προσφέρει είναι να συντηρεί και να ανανεώνει τη δύναμη και τη χαρά της ζωής. Αυτήν ακριβώς που φθείρει και αφανίζει η νόθη. Η γνήσια ψυχαγωγία είναι ακτινοβολία και θρίαμβος σωματικής και ψυχικής ευφορίας, άξια επιβράβευση εκείνων που ευδοκιμούν στο σκληρόν αγώνα της ζωής με την περίσκεψη, το θάρρος, το τάλαντό τους".

Ύστερα από τις βασικές θέσεις του Παπανούτσου για την ψυχαγωγία, θα παραθέσουμε την άποψή του για την επίλυση του προβλήματος του ελεύθερου χρόνου, πώς αξιοποιεί τον ελεύθερο χρόνο ο άνθρωπος στο παρόν και στο άμεσο μέλλον, γνήσια ή νόθα :

" Τη λύση, κατά τη γνώμη μου, θα δώσει στο πρόβλημα μόνο η μεγαλύτερη μόρφωση του λαού σε συνδυασμό με τη δικαιότερη οργάνωση της κοινωνίας. Εάν μορφωθεί αληθινά ο άνθρωπος, θα φωτισθεί το πνεύμα και θα λεπτυνθεί η ευαισθησία του, και έτσι θα αποκτήσει μέτρα αυστηρότερα για να κρίνει και τους άλλους και τον εαυτό του· και εάν οργανωθεί με δικαιοσύνη η κοινωνία όπου ζει, θα σεβαστεί και θα τιμήσει και τους άλλους και τον εαυτό του. Τότε δεν θα έχομε

λόγο ν’ ανησυχήσομε για το πώς θα διαθέσει το χρόνο της αργίας του, όσο μακρός κι αν είναι· ας τον αφήσομε ελεύθερο και εκείνος ασφαλώς θα τον καλύψει με ευχαρίστηση και σωφροσύνη”.

*Συγκεφαλαιώνουμε αναφέροντας σημεία από το άρθρο “Ελεύθερος χρόνος και ποιότητα ζωής” του Βασίλη Φίλια (στο βιβλίο του Κοινωνιολογικές Προσεγγίσεις).

Είναι πέρα από κάθε αμφισβήτηση ότι στην εποχή μας αυτή έχει επέλθει μια ψυχολογική διχοτόμηση ανάμεσα στο χώρο παραγωγή – εργασία και στον χώρο κατανάλωση – ελεύθερος χρόνος

Ο ελεύθερος χρόνος έχει κυριαρχηθεί από τη λεγόμενη ‘βιομηχανία του ελεύθερου χρόνου’ και μεταβάλλει τον άνθρωπο σε απλό παθητικό και άκριτο δέκτη ‘απολαύσεων’.

Ουσιαστική πολιτιστική προσφορά επιβάλλει την άρση της ψυχολογικής διχοτόμησης, τουλάχιστο στο προσωπικό επίπεδο, ανάμεσα στην εργασία, που εισπράττεται απαξιωτικά και τον ελεύθερο χρόνο, που λειτουργεί σαν πεδίο ψυχοπνευματικής εκτόνωσης.

Η διαχείριση του ελεύθερου χρόνου, χωρίς αμφιβολία, είναι υπόθεση του κάθε ανθρώπου, θέμα δικής του επιλογής. Οι θεσμοί όμως κοινωνικοποίησης παίζουν σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση της προσωπικότητάς του, στην επιλογή δηλαδή του τρόπου ψυχαγωγίας που τον γεμίζει ή διασκέδασης που τον αδειάζει.

Η οικογένεια, το σχολείο, το στενότερο και ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον, το κράτος, η εκκλησία, τα μέσα ενημέρωσης παίζουν αναντίρρητα ρόλο στην κοινωνικοποίηση του ατόμου. Για το θέμα που συζητήσαμε – και είναι ένα ολόκληρο κεφάλαιο σημαντικό – σπουδαίος είναι βέβαια ο ρόλος του σχολείου, όμως και ο ρόλος των φορέων τοπικής αυτοδιοίκησης και των διαφόρων πολιτιστικών συλλόγων χρήζει ιδαίτερης προσοχής και μελέτης.

Το σχολείο οφείλει να αναπτύξει την κριτική ικανότητα, την ευαισθησία, να καλλιεργήσει το αισθητικό γούστο, να προαγάγει το πραγματικό νόημα της ζωής. Από την άλλη, οι πολιτιστικοί φορείς και η αυτοδιοίκηση οφείλουν να μην παίζουν το ρόλο εμπορικών και διαφημιστικών μεσολαβητών στη βιομηχανία του ελεύθερου χρόνου. Προτεραιότητά τους η παραγωγή και όχι η κατανάλωση των πολιτιστικών αγαθών, η επικοινωνία και η συμμετοχή στο γίγνεσθαι.

Θανάση Μουσόπουλου

Αβραμυλιά, Ιούλιος 2015
Πηγή: thrakitoday.com